

RESPONSABILITATEA REDUSĂ ÎN DREPTUL PENAL: CONCEPT ȘI PROBLEMATICĂ

Stela BOTNARU

În conformitate cu dispozițiile alin. (1) art.21 CPRM, „sunt pasibile de răspundere penală persoanele fizice, responsabile, care în momentul săvârșirii infracțiunii au împlinit vârsta de 16 ani”. Din această stipulație, în cazul în care persoana ce a comis infracțiunea a fost declarată de organul competent iresponsabilă nu se mai antrenează răspunderea penală a acesteia. Însă între responsabilitate și iresponsabilitate nu se constată existența unui hotar pronunțat, accentuat. În lipsa acestuia, apare întrebarea firească cu privire la răspunderea persoanelor care au săvârșit fapte prejudiciabile în intervalul dintre starea de responsabilitate și cea de iresponsabilitate. În literatura de specialitate, conceptul „responsabilități” reduse provoacă multiple discuții. Pentru prima dată despre responsabilitatea redusă se menționa în legislația penală a Germaniei: în Codul penal al Landului Braunschweig din 1840, în Codul penal al Landului Sachsen-Altenburg din 1841 etc. În aceste coduri, printre factorii ce determină starea de responsabilitate redusă se indică deficiența mintală, subdezvoltarea, ebrietatea, lipsa completă de educație. Pentru faptele infracționale săvârșite în asemenea stare, se prevedea stabilirea unei pedepse mai blânde. Dispoziții similare, în acest sens, prevedea legislația penală a Suediei (a.1864), Danemarcei (a.1886), Finlandei (a.1889). Actualmente, Codurile penale ale mai multor țări (inclusiv al Republicii Moldova (art.23¹), al Germaniei (§21) etc., conțin dispoziții exprese ce reglementează responsabilitatea redusă.

Responsabilitatea redusă reprezintă o formă a responsabilității și este definită la alin.(1) art.23¹ CP RM după cum urmează: „Persoana care a săvârșit o infracțiune ca urmare a unei tulburări psihice, constatată prin expertiza medicală efectuată în modul stabilit, din cauza căreia nu-și putea da seamă deplin de caracterul și legalitatea faptelor sale, sau nu le putea dirija pe deplin, este pasibilă de responsabilitate penală redusă”. Efectul constatării existenței reale a acesteia este starea de atenuare a răspunderii penale sau o circumstanță atenuantă personală. Apariția reglementării exprese a responsabilității limitate, cum mai este numită în literatura de specialitate, a fost absolut necesară și binevenită, oferind, în acest sens, instanței de judecată posibilitatea de a face referire la aceasta în cazul în care atribuie starea psihofizică a persoanei la circumstanțele atenuante pentru a reduce din termenul de pedeapsă având în vedere gradul redus de responsabilitate și de pericol social al faptei.

Caracterizând responsabilitatea redusă, mai mulți autori au interpretat-o diferit, fapt ce confirmă problematica instituției respective. De pildă, autorii publicațiilor ruse din anii 70-80 ai sec.XX determinau responsabilitatea redusă ca fiind:

a) capacitate limitată, diminuată, de a-și da seama de faptele sale și posibilitate redusă de a le conduce (Averbuh, Golubeva);

b) starea psihică a persoanei în cadrul căreia capacitatea de a-și da seama de faptele comise și de a le coordona, nu este pierdută complet, dar este scăzută devinând de la normă din cauza unor anomalii psihice de care suferă persoana: neuroză, debilitate, psihopatii etc. (Sușenco);

c) o modalitate a responsabilității în cadrul căreia, din unele cauze, posibilitatea făptuitorului de a conștientiza importanța faptelor sale sau de a conduce cu ele în timpul comiterii infracțiunii este diminuată (Kudreavțev).

Toate acestea permit constatarea unei vinovății reduse și, ca rezultat, stabilirea unei răspunderi și a unei pedepse mai reduse (Gluhareva). Totuși, majoritatea specialiștilor în domeniu consideră, pe bună dreptate, că responsabilitatea redusă reprezintă o varietate a responsabilității, în cadrul căreia făptuitorul în procesul săvârșirii infracțiunii, în cazul prezenței la el a unor tulburări psihice care nu exclud responsabilitatea, nu este capabil să conștientizeze pe deplin caracterul și gradul prejudiciabil al faptei (faptelor) sale sau nu le poate conduce. Responsabilitatea redusă este caracterizată prin două criterii: criteriul juridic (psihologic) și criteriul medical (biologic). Criteriul juridical responsabilității reduse este caracterizat prin capacitatea diminuată, minimalizată a făptuitorului de a-și da seama de cele săvârșite, de a aprecia importanța acestora și prin capacitatea redusă de a motiva faptele sale. În acest caz se au în vedere faptele prejudiciabile prevăzute de legislația penală, a căror componentă conțin semnele unei tulburări psihice a subiectului infracțiunii, precum și diminuarea esențială a posibilității acestuia de a conștientiza și de a dirija faptele sale. Criteriul medical cuprinde o dereglare temporară a activității psihice, prezența unei anomalii psihice, unele forme ale psihopatiilor, neurozele, debilitatea, subdezvoltarea psihofiziologică etc. Codul penal al Federației Ruse atribuie la răspunderea limitată următoarele tulburări psihice: oligofrenia; isteria; nevroza isterică; psihastenia; neurastenia; psihozele alcoolice; alte psihoze ce afectează capacitatea normală a creierului.

Responsabilitatea redusă are o legătură strânsă nu cu vinovăția, ci cu răspunderea penală, în special cu instituția individualizării pedepsei pentru persoanele recunoscute cu responsabilitate redusă.

Formele de vinovăție nu depind de responsabilitatea persoanei, astfel încât este imposibil de imaginat intenția relativă sau neglijența redusă. În cazul responsabilității reduse, ceea ce atenuază răspunderea făptuitorului nu este cuantumul vinovăției, ci aptitudinea incompletă de realizare a aspectului faptic și a periculozității acțiunii. În acest context, în literatură de specialitate, este expusă ideea potrivit căreia cuantumul vinovăției se determină cu ajutorul semnelor laturii subiective a componentei de infracțiune și depinde de forma acesteia (intenție sau imprudență), de tipul intenției (directă sau

indirectă) sau al imprudenței (neglijență sau încredere exagerată) și de conținutul acestora. Totuși nu poate fi negată legătura dintre responsabilitatea limitată a persoanei și vinovăție. Astfel, persoana poartă răspundere pentru comportamentul său în măsura în care ea avea posibilitatea de a controla acest comportament, de a dirija cu el. Lipsa unui act volitiv în calitate de imbold al faptei exclude răspunderea, iar o măsură de imperfecțiune a legăturii acestui act volitiv cu condițiile exterioare influențează cuantumul vinovăției și caracterul răspunderii.

Persoana care suferă de o dereglare psihică ce nu exclude responsabilitatea este, indiscutabil, un subiect al aplicării răspunderii penale. Faptul că subiectul răspunderii penale a săvârșit infracțiunea într-o stare de responsabilitate redusă nu înseamnă că pedeapsa în toate cazurile urmează a fi atenuată (lit.d) alin.(1) art.76 CP RM). În practică, putem întâlni și situații când făptuitorul prezintă un pericol sporit, și în aceste cazuri se cere obligatoriu, pe lângă pronunțarea unei pedepse penale, aplicarea unor măsuri de constrângere cu caracter medical (măsuri de siguranță). Problema principală a acestei instituții rezidă în determinarea expresă a tulburărilor psihice care ar duce la o capacitate redusă a persoanei de a conștientiza acțiunile/inacțiunile sale sau de a le dirija. Mai mult ca atât, nu există niciun act normativ (regulament, ordin, instrucțiune) în vigoare care ar prevedea bolile sau tulburările psihice (cronice sau temporare) ce ar condiționa starea de iresponsabilitate. Astfel, necesită a fi elaborat un mecanism clar determinat pentru aplicarea instituției responsabilității reduse, se impune sistematizarea practicii judiciare pe acest segment, ceea ce va contribui la aplicarea uniformă a acestei instituții. În același scop, pledăm pentru adoptarea unui act normativ care ar reglementa instituția responsabilității reduse.

Referințe:

1. КОЗАЧЕНКО, И.Я., СУХАРЕВ, Е.А., ГУСЕВ, Е.А. *Проблема уменьшенной вменяемости*. Екатеринбург, 1993.
2. КУДРЯВЦЕВ, И.А. Ограниченная вменяемость. В: *Государство и право*, 1995, №5.
3. КЕЛИНА, С.Г., КУБРЯВЦЕВ, В.Н. *Принципы советского уголовного права*. Москва: Наука, 1988.